כתיבה: נעם בוטוש, כלכלן | אישור: עמי צדיק, מנהל המחלקה לפיקוח תקציבי

תאריך: א' בכסלו תשפ"ה, 2 בדצמבר 2024

סקירה על פיקדונות הציבור ויתרות עו"ש

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת הכלכלה ב-3 בדצמבר 2024 בהצעת חוק הבנקאות (שירות ללקוח) (תיקון – הודעה ללקוח על אודות יתרה בחשבון עובר ושב שאינה נושאת ריבית), התשפ"ד–2024 של חה"כ ארז מלול. במסמך מוצגים נתונים על יתרת הפיקדונות וחשבונות העו"ש, נתונים על ריבית הפיקדונות ויתרות עו"ש, שיעור התמסורת על הפיקדונות ותיאור הצעת החוק.

1. יתרות פיקדונות וחשבונות עו"ש

בתרשים 1 שלהלן מוצגות יתרות פיקדונות הציבור בתקופה שבין דצמבר 2016 עד ספטמבר 2024.

תרשים 1: יתרת פיקדונות הציבור במערכת הבנקאית (בטריליוני ש"ח, סוף תקופה)[1]

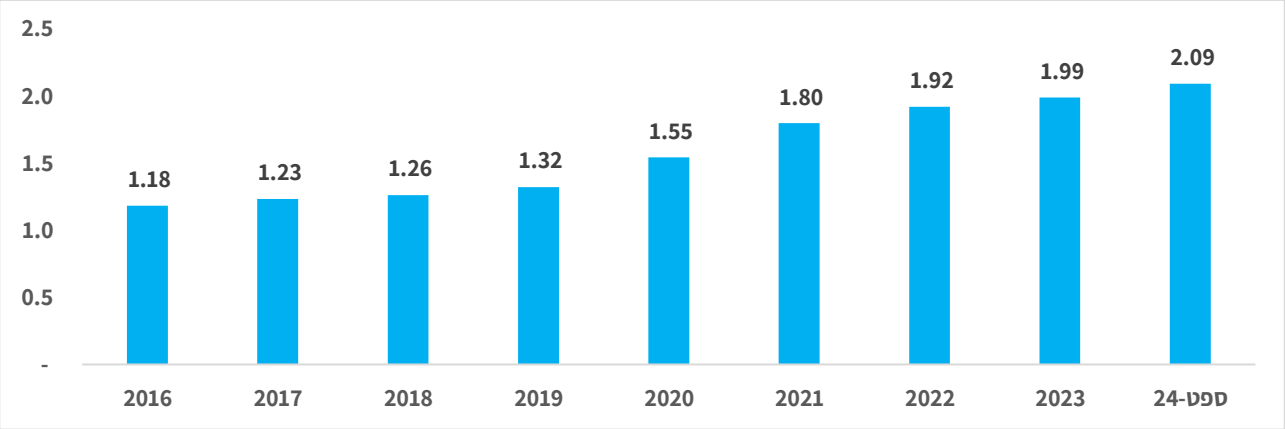

מהתרשים עולה כי בספטמבר 2024 יתרת פיקדונות הציבור במערכת הבנקאית הייתה **כ-2.09 טריליון ש"ח** – גידול של כ-**77%** בהשוואה לסוף 2016. עיקר הגידול חל בשנים 2019-2022 – גידול של כ-**45%**, בגין גידול בעיקר בפיקדונות שאינם נושאי ריבית, כלומר, יתרת עו"ש. גורמים עיקריים לגידול ביתרת הפיקדונות הם:[2]

- החשש של הציבור מהפסדים בשוק ההון והסטה של כספים מאפיק זה לכספים נזילים; בשנת 2020 נרשמו פדיונות משמעותיים של קרנות נאמנות.
- במהלך משבר הקורונה הגדילה הממשלה את הוצאותיה בצורה ניכרת לשם תמיכות במשקי בית ועסקים, והדבר הגדיל את הכספים הנזילים שלהם המשתקפים בחשבונות עו"ש (חלק מהפיקדונות).
- במהלך משבר הקורונה פעל בנק ישראל להגדלת הנזילות במשק באמצעות רכישת אג"ח ממשלתיות בשוק המשני, רכישת יתרות מט"ח והלוואות מוניטריות.

[1] בנק ישראל, פיקדונות הציבור – הפעילות בישראל, עודכן: 21 בנובמבר 2024. כולל משקי הבית, לקוחות עסקיים ותושבי חוץ.

[2] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2020, מאי 2021, עמ' 107-111.

פיקדונות הציבור נחלקים לשני סוגים עיקריים: נושאי ריבית ושאינם נושאי ריבית (חשבונות עו"ש). בתרשים 2 שלהלן התפלגות הפיקדונות לפיקדונות נושאי ריבית ושאינם נושאי ריבית, בתקופה שבין דצמבר 2012 ליוני 2024.

תרשים 2: התפלגות הפיקדונות בישראל לפי סוג (סוף תקופה)[3]

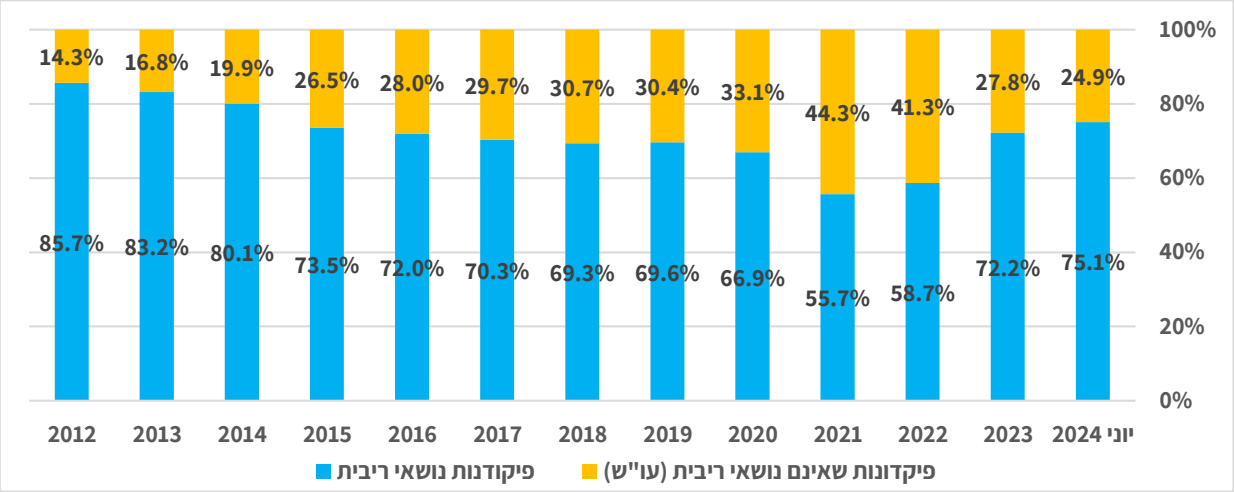

בתרשים אפשר לראות כי בשנים 2012-2021 חלה ירידה מתמשכת בחלקם של הפיקדונות נושאי הריבית מסך הפיקדונות – מ-85.7% בשנת 2012 ל-55.7% בסוף שנת 2021, **ירידה של 30 נקודות האחוז**. החל משנת 2022, בעקבות עליית ריבית בנק ישראל, חלה עלייה ניכרת בחלקם של הפיקדונות נושאי הריבית ונכון ליוני 2024 הם **75.1%** מסך הפיקדונות. עם זאת, הריבית על הפיקדונות למשקי הבית לא עלתה בצורה מלאה כמו עליית ריבית בנק ישראל (כפי שיוצג בפרק 2 להלן), וייתכן שהדבר מקטין את הכדאיות של הסטת כספים מעו"ש (שאינו נושא ריבית) לפיקדונות נושאי ריבית. כמו כן, מאז תחילת מלחמת חרבות ברזל, חלה התמתנות בשיעור הגידול של פיקדונות נושאי ריבית, ייתכן שבעקבות חוסר הוודאות הכלכלית והעדפתו של הציבור להחזיק כספים נזילים יותר בזמן מלחמה.[4] בתרשים 3 מוצגים יתרת פיקדונות עו"ש ופיקדונות לזמן קצוב של תושבי ישראל שאינם צמודי מדד.

תרשים 3: יתרת פיקדונות עו"ש ופיקדונות לזמן קצוב (במיליארדי ש"ח, תושבי ישראל, לא צמוד)[5]

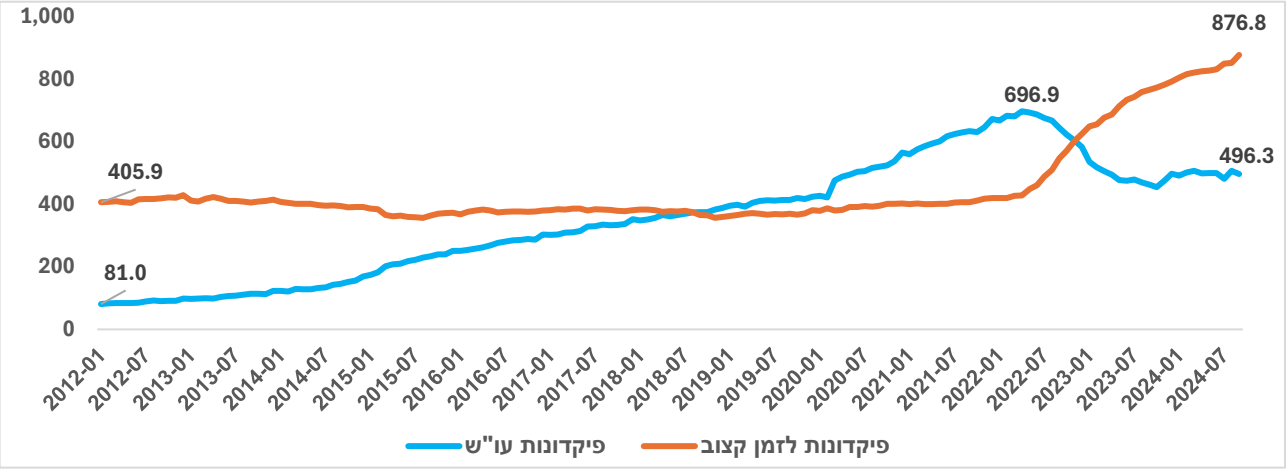

[3] עינת גרינפלד, בנק ישראל, דוא"ל, 13 באוקטובר 2024.

[4] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל - שנת 2023, מאי 2024, עמ' 56.

[5] בנק ישראל, סך הכספים שהציבור מחזיק בחשבונות עובר ושב ובפיקדונות בנקאיים, ספטמבר 2024.

בתרשים אפשר לראות את הדברים הבאים:

- יתרת **הפיקדונות לזמן קצוב** נשארה ברמה דומה לאורך השנים (כ-400 מיליארד ש"ח) עד לתחילת שנת 2022 – **כ-428 מיליארד ש"ח** נכון לאפריל 2022. החל מחודש זה חלה מגמת עלייה מתמשכת בפיקדונות לזמן קצוב (כפי שהוסבר, בהתאם לעליית ריבית בנק ישראל) ונכון לספטמבר 2024 יתרת הפיקדונות לזמן קצוב היא כ-**877 מיליארד ש"ח** – גידול של **105%** ביחס לאפריל 2022.
- יתרת **פיקדונות העו"ש** עלתה בצורה מתונה לאורך השנים עד לתחילת שנת 2020. החל משנה זו, כפי שהוסבר לעיל – עקב הרצון לנזילות בזמן משבר הקורונה ופדיונות של קרנות נאמנות – חלה עלייה חדה ביתרת העו"ש של הציבור עד לשיא באפריל 2022 – כ-**697 מיליארד ש"ח**, גידול של **63%** מינואר 2020. החל מחודש זה חלה ירידה ביתרת פיקדונות העו"ש של הציבור (בהתאם לעליית ריבית בנק ישראל) עד לאוקטובר 2023 – כ-**455 מיליארד ש"ח**. החל מחודש זה ובעקבות המלחמה, חלה התמתנות בהסטת הכספים מהעו"ש לפיקדונות נושאי ריבית ונכון לספטמבר 2024 יתרת פיקדונות העו"ש היא כ-**496 מיליארד ש"ח**.

הפיקדונות הם מקורות ההון העיקריים של המערכת הבנקאית, וככל שהריבית עליהם נמוכה יותר (או אפסית במקרה של חשבונות עו"ש), כך עלות מקורות ההון של המערכת הבנקאית נמוכה יותר והגופים החוץ בנקאיים מתקשים להתחרות בה במתן אשראי.[6]

2. ריבית על פיקדונות ויתרות עו"ש

בתרשים 4 להלן מוצגת הריבית הממוצעת על פיקדונות לזמן קצוב לפי מגזרי פעילות בינואר 2022 (טרם עליית ריבית בנק ישראל) וביולי 2024.

תרשים 4: הריבית הממוצעת על פיקדונות לזמן קצוב, לפי מגזרי פעילות (באחוזים)[7]

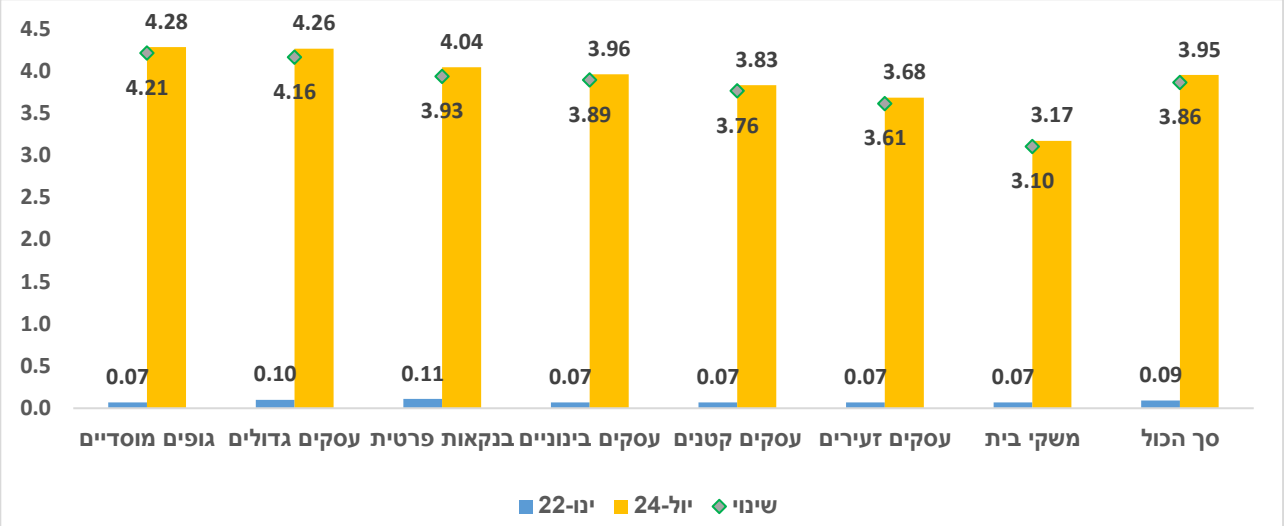

בתרשים אפשר לראות כי ביולי 2024 הריבית הממוצעת על פיקדונות זמן קצוב הייתה **3.95**, לעומת 0.09% בינואר 2022, כלומר, **עלייה של 3.86 נקודות האחוז**. בחינה של השינוי בריבית הממוצעת על הפיקדונות לפי מגזרי פעילות

[6] להרחבה: נעם בוטוש, ניתוח עלות מקורות ההון של בנקים ושל גופים חוץ בנקאיים, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מאי 2023.

[7] בנק ישראל, פיקדונות, ביצועים וריביות, פיקדונות לזמן קצוב שנתקבלו במהלך החודש לפי מגזרי פעילות – מגזר לא צמוד, אוגוסט 2024.

מראה כי הריבית על פיקדונות למשקי הבית היא הנמוכה ביותר – **3.17%**, וכן העלייה בריבית זו הייתה הנמוכה ביותר, **3.1 נקודות האחוז**. הריבית על פיקדונות של עסקים גדולים וגופים מוסדיים היא הגבוהה ביותר – **4.26%** ו-**4.28%** בהתאמה, וכן השינוי בריביות במגזרים אלו היה הגבוה ביותר – 4.16 נקודות האחוז ו-4.21 נקודות האחוז. מנתונים אלו עולה כי **התמסורת של ריבית בנק ישראל אל פיקדונות הציבור עבור משקי הבית נמוכה יותר מאשר עבור עסקים גדולים** (להלן בפרק 3 יורחב בנושא התמסורת).

מנתוני בנק ישראל עולה כי נכון לספטמבר 2024, עבור יתרות עובר ושב משולמת ריבית של **0.1%** בממוצע לכלל הלקוחות הפרטיים של מערכת הבנקאות. מהן, עבור פיקדונות עו"ש נושאי ריבית משולמת ריבית של **0.7%**. מתוך סך פיקדונות העו"ש של משקי הבית, **92.8% הן יתרות שאינן נושאות ריבית**.[8]

3. תמסורת עליית ריבית בנק ישראל לריבית הפיקדונות

השפעת השינוי בריבית בנק ישראל על השינוי בריבית על הפיקדונות נקראת **תמסורת**. שיעור התמסורת מחושב כיחס בין השינוי בריבית הפיקדונות בנקודות האחוז לבין השינוי בריבית בנק ישראל בנקודות האחוז בתקופה מסוימת. בתרשים 5 שלהלן מוצג שיעור התמסורת לפיקדונות לפי מגזרי פעילות, בתקופה שבין אפריל 2022 למרץ 2024.

תרשים 5: שיעור התמסורת לפיקדונות לפי מגזרי פעילות (אפריל 2022–מרץ 2024)[9]

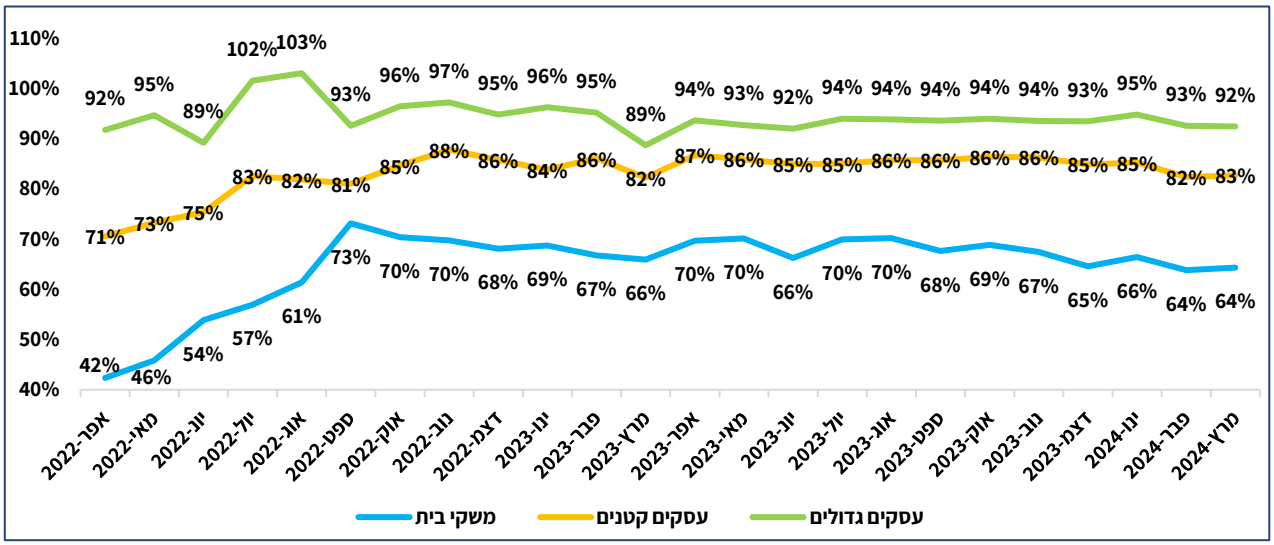

בתרשים אפשר לראות כי חלה עלייה עקבית בשיעור התמסורת בכל המגזרים והוא התייצב החל מהרבעון האחרון של שנת 2022. עם זאת, אפשר לראות כי עבור מגזר משקי הבית שיעור התמסורת באפריל 2022 היה נמוך – 42%, ונדרש זמן עד שהוא התייצב על כ-70% בסוף 2022. נוסף על כך, נכון לתחילת שנת 2024, **שיעור התמסורת במגזר משקי הבית, 64%, נמוך משיעור התמסורת עבור עסקים קטנים וגדולים – 83% ו-92% בהתאמה.**

[8] בנק ישראל, השוואת ריביות על פיקדונות ועל אשראי, ריבית עובר ושב (זכות), ספטמבר 2024.

[9] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל – שנת 2023, מאי 2024, עמ' 54.

לפי הסקירה השנתית של הפיקוח על הבנקים, הפערים בין מגזרי הפעילות עשויים להיות מוסברים על ידי כמה גורמים:[10]

- **תקופת זמן הפיקדון**: הבנקים מציעים פיקדונות לטווחי זמן שונים, החל מפיקדונות יומיים ועד לפיקדונות לתקופות ארוכות. האשראי שהבנק מעמיד הוא בדרך כלל לתקופות זמן ארוכות (למשל, משכנתה), ולכן פיקדונות לטווחי זמן ארוכים יותר נחשבים יציבים יותר עבור הבנק כמקור למתן אשראי.
- **סוג הלקוח**: לפי הפיקוח, לקוחות בעלי כוח מיקוח גדול יותר מול הבנק יוכלו לקבל תנאים טובים יותר עבור הפיקדונות שהם מפקידים. דבר זה נובע הן מכך שללקוח גדול, למשל לקוח עסקי, יש סל פעילות נרחב מול הבנק, והן מכך שסכום הפיקדונות שלו בבנק גבוה יותר מסכום פיקדון של משקי בית. כמו כן, ללקוחות מתוחכמים יותר יש יכולת טובה יותר להשוות מחירים ובכך להשיג ריבית גבוהה יותר על פיקדונות. בשנת 2023 סכומי הפיקדונות של משקי הבית היו כ-16% מסך פיקדונות הציבור[11], ואילו משקלם ממספר הפיקדונות היה כ-79%; כלומר, **סכום פיקדון ממוצע של משק בית נמוך במידה ניכרת מפיקדון ממוצע של המגזר העסקי** ועשוי להסביר את הפער בשיעור התמסורת.

כאמור, משך זמן הפיקדון עשוי להשפיע על הריבית ועל שיעור התמסורת. לפי סקירת הפיקוח, בממוצע בשנת 2023, לפחות מחצית מביצועי הפיקדונות של המגזר העסקי היו לטווח זמן קצר, של עד חודש, ואילו כשני שליש מהפיקדונות של משקי הבית היו לתקופה ארוכה יותר, של מעל חודש.[12] כלומר, דווקא מגזר משקי הבית מתאפיין בפיקדונות בעלי טווח זמן ארוך יותר, שאמורים להניב ריבית גבוהה יותר בשל הוודאות שהם מייצרים לבנקים בהעמדת אשראי.

בתרשים 6 שלהלן מוצג שיעור התמסורת הממוצע בשנת 2023 לפי מגזרי פעילות ולפי תקופת פיקדון.

תרשים 6: שיעור התמסורת לפיקדונות לפי מגזרי פעילות ותקופת פיקדון (ממוצע 2023)[13]

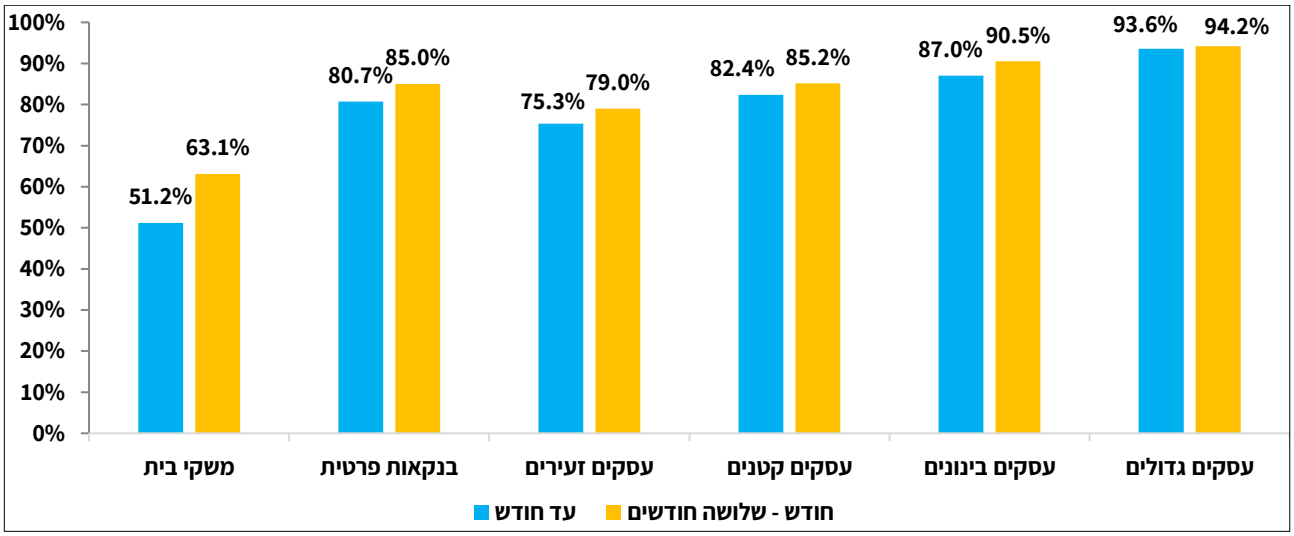

[10] שם, עמ' 53-56.

[11] התנועה בפיקדונות, לא היתרות כפי שהוצגו לעיל.

[12] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל – שנת 2023, מאי 2024, עמ' 57.

[13] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל – שנת 2023, מאי 2024, עמ' 57.

בתרשים אפשר לראות כי גם אם משווים בין מגזר משקי הבית לשאר המגזרים בריבית על פיקדונות לאותה התקופה, **שיעור התמסורת במגזר העסקי ובפרט עבור עסקים גדולים גבוה במידה ניכרת**. כמו כן, עבור מגזר משקי הבית הפער בשיעור התמסורת לפי תקופת הפיקדון הוא גבוה ביחס למגזרי העסקים, והדבר מלמד כי עבור משקי בית הפקדת כספים לטווח זמן ארוך יותר אכן מניבה ריבית גבוהה יותר באופן בולט, אך בשיעורים נמוכים יותר משיעורי הריבית הניתנים למגזר העסקי וכן למגזר הבנקאות הפרטית (משקי בית עם תיק נכסים בבנק של מעל 3 מיליון ש"ח). נראה כי גורם מרכזי לפער בשיעור התמסורת הוא כוח השוק של הבנקים כלפי משקי הבית – לעסקים יש חלופות נגישות יותר לפיקדונות כספיים והתחרות גורמת לשיעור תמסורת גבוה יותר.

מהשוואה בין-לאומית שבוצעה על ידי הפיקוח על הבנקים עולה כי שיעור התמסורת בישראל למשקי בית בשנת 2023 (67%) היה גבוה משיעור זה בארה"ב ובאירופה (34% ו-25%), אך נמוך משיעורו בבריטניה ואוסטרליה (78% ו-81%). יש לציין כי ההשוואה נעשתה עבור פיקדונות **בריבית קבועה**, שבהם שיעור התמסורת היה גבוה מפיקדונות בריבית משתנה (פיקדונות הצמודים באופן ישיר לשינוי בריבית בנק ישראל).[14]

העלייה בריבית בנק ישראל, לצד עודף של נכסים נושאי ריבית (האשראי) על התחייבויות שאינן נושאות ריבית (חשבונות העו"ש) וכן שיעור התמסורת הנמוך (עבור משקי בית) שהוצג לעיל הובילו לגידול משמעותי ברווחי הבנקים בשנים האחרונות כפי שמוצג בתרשים 7 להלן.[15]

תרשים 7: רווחי מערכת הבנקאות (במיליארדי ש"ח, 2010 עד יוני 2024)[16]

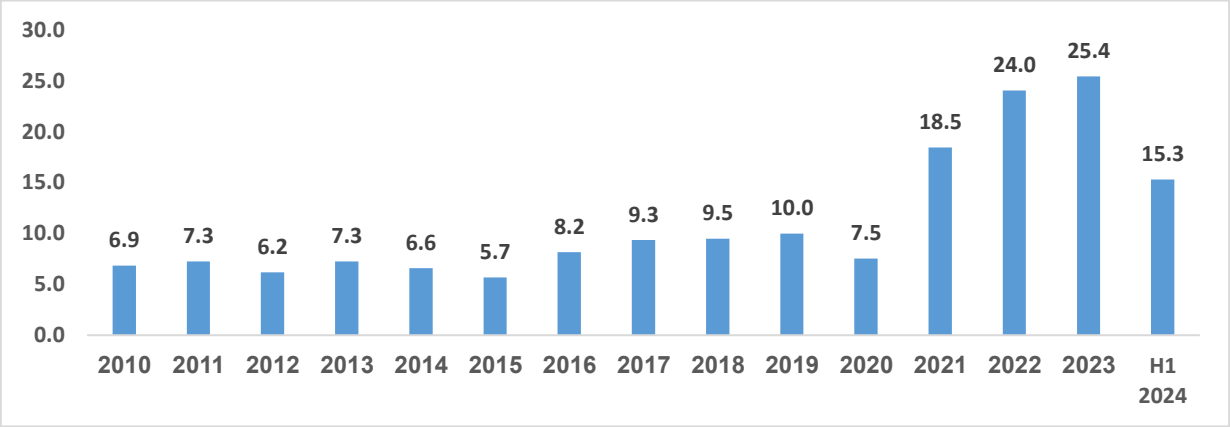

אפשר לחלק את רווחי מערכת הבנקאות לשלוש תקופות עיקריות:

- בשנים 2010-2019 הייתה עלייה מתמשכת ברווח הנקי של כ-**46%** במצטבר.
- בשנת 2020, שבה התחיל משבר הקורונה, חלה ירידה של **24.4%** ברווח הנקי, הנובעת בחלקה מהירידה בסך הכנסות הריבית. כמו כן, סיבה עיקרית לירידה היא העלייה בהוצאות להפסדי אשראי עקב משבר הקורונה אשר השפיע על יכולת ההחזר של הלווים.[17]

[14] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות בישראל - שנת 2023, מאי 2024, עמ' 60-61.

[15] להרחבה בנושא: נעם בוטוש, תיאור וניתוח התוצאות העסקיות של מערכת הבנקאות, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ספטמבר 2024.

[16] בנק ישראל, מאגר סדרות – דוחות כספיים בנקים, כניסה: 8 בספטמבר 2024. החל משנת 2023 הנתונים כוללים את בנק One Zero.

[17] בנק ישראל, סקירת מערכת הבנקאות לשנת 2020, מאי 2021.

- **בשנים 2021-2023 חלה עלייה ניכרת בתוצאות מערכת הבנקאות**. הרווח הנקי של מערכת הבנקאות בשנת 2023 היה **כ-25.4 מיליארד ש"ח** – עלייה של כ-**155%** לעומת 2019. במחצית הראשונה של 2024 הרווח הנקי היה כ-**15.3 מיליארד ש"ח** – עלייה של כ-**10.4%** לעומת המחצית הראשונה של 2023, שהייתה שנת שיא ברווחי מערכת הבנקאות.

4. הצעת החוק

לפי הצעת חוק הבנקאות (שירות ללקוח) (תיקון – הודעה ללקוח על אודות יתרה בחשבון עובר ושב שאינה נושאת ריבית), התשפ"ד–2024 (להלן: הצעת החוק), מוצע לקבוע כי עבור לקוחות שיתרת הזכות שלהם בחשבון העו"ש עולה על **15,000 ש"ח** במשך לפחות רבעון אחד, יידרש הבנק להודיע ללקוח על יתרת הזכות בחשבון ולהבהיר ללקוח כי באפשרותו להשקיע את הכסף באפיקים נושאי ריבית.[18]

מנתוני בנק ישראל עולה כי נכון ליוני 2024 יתרת העו"ש של **משקי הבית** הייתה כ-**234 מיליארד ש"ח** והיו כ-**7.7 מיליון** חשבונות בנק של לקוחות פרטיים. מכך עולה כי יתרת העו"ש הממוצעת של לקוחות פרטיים (שאינם עסקים) היא כ-**27,500 ש"ח**. עבור כלל הלקוחות (כולל לקוחות עסקיים) יתרת העו"ש הייתה כ-**499 מיליארד ש"ח** והיו כ-**8.3 מיליון** חשבונות בנק, כלומר יתרת העו"ש הממוצעת היא כ-**54,000 ש"ח**.[19]

בכנס של בנק ישראל שנערך לאחרונה, נגיד בנק ישראל אמר כי **יתרות העו"ש של הציבור גבוהות במיוחד** וכי הבנקים מפיקים מכך רווחים משמעותיים. לאור זאת, בנק ישראל הנחה את הבנקים להציג תוכניות בכדי להרחיב את האפשרויות העומדות בפני לקוחותיהם להעברת הכספים מיתרות העו"ש לפיקדונות נושאי ריבית.[20]

[18] הצעת חוק הבנקאות (שירות ללקוח) (תיקון - הודעה ללקוח על אודות יתרה בחשבון עובר ושב שאינה נושאת ריבית), התשפ"ד-2024.

[19] בנק ישראל, השוואת ריביות על פיקדונות ועל אשראי, ריבית עובר ושב (זכות), ספטמבר 2024; סך הכספים שהציבור מחזיק בחשבונות עובר ושב ובפיקדונות בנקאיים, ספטמבר 2024; מספר חשבונות עו"ש וחח"ד יחידים ועסקים נתוני סוף תקופה, יוני 2024. יש לציין כי החישוב הוא עבור יתרה ממוצעת **לחשבון**, כאשר ייתכן מצב שיש לקוחות שיש להם יותר מחשבון בנק אחד או שיש מספר שותפים בחשבון בנק אחד.

[20] בנק ישראל, דברי נגיד בנק ישראל, פרופ' אמיר ירון, בכנס הפיקוח על הבנקים 2024, 27 בנובמבר 2024.